

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ODSJEK ZA POVIJEST UMJETNOSTI
KATEDRA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE
dr. sc. FRANKO ĆORIĆ, viši asistent

Pregled teorije i etičkih načela konzervatorsko - restauratorske djelatnosti

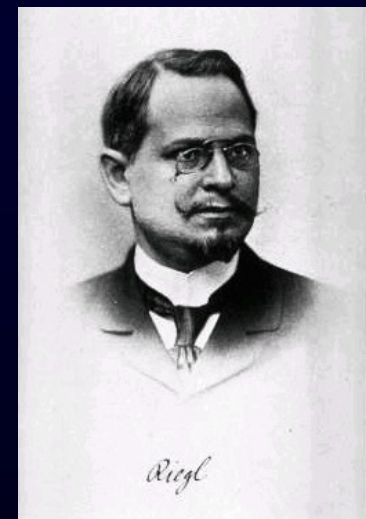
ETIČKI PRISTUP UMJETNINAMA OD TEKSTILA
Zagreb, Muzej Mimara, 23.-25. 10. 2013.

Franz Wickhoff i Alois Riegl

Kustosi odjela za tekstil Austrijskog muzeja za umjetnost i industriju
(Danas Muzej za primijenjenu umjetnost,
Museum für angewandte Kunst, MAK),
Beč, arhitekt Heinrich Ferstel, neorenesansa, 1868.-1871.

1879.-95.

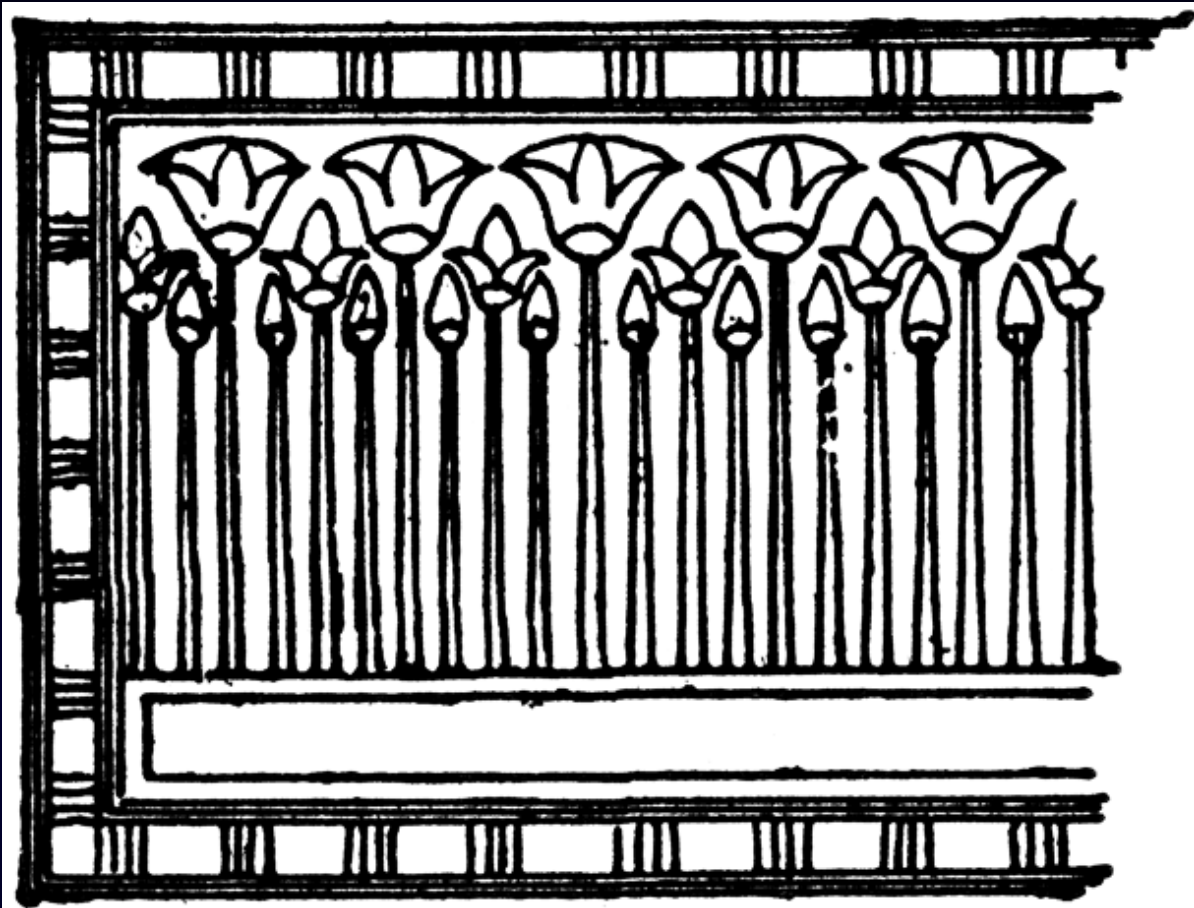
od 1886. volonter,
od 1887.-1897.

Alois Riegl (1858.-1905.)

- Altorientalische Teppiche, 1892.
- Stilfragen, 1893.
- Die spätrömische Kunstindustrie nach den Funden in Österreich in 2 Bänden, 1901. i 1923.
- Der moderne Denkmalkultus, 1903.

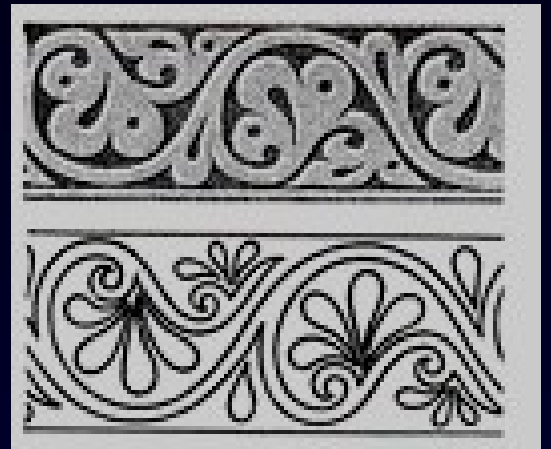
GRIECHISCH

GREEK N° 4

GRECS.

TAFEL XXII

PL. XXII

Povijest kao učiteljica teorije i načela zaštite kulturne baštine

Periodizacija povijesti zaštite spomenika prema T. Marasoviću: “Zaštita graditeljskog nasljeđa”, Split, 1983.

- Stari vijek (do kraja 5. st.)
- Srednji vijek (6.-sred. 15.st.)
- Renesansa i barok (sred. 15.st- sred. 18.st)
- Klasicizam (sred. 18.- sred. 19. st.)
- Romantizam (19. st)
- Biološka zaštita (kraj 19. do sred. 20. st.)
- Aktivna zaštita (od sred. 20. st.)

Francuska revolucija kao međaš poimanja povijesnih spomenika

1789. (početak Revolucije) - 1814. (pad Napoleona)

Dopune ili prilagođavanja

Laokont, otkriven 14. siječnja 1506
u nekoliko navrata dopunjavan,
stanje prije i poslije 1905.

ukusu vremena

Francesco Borromini (1599-1667.)
Rim, Bazilika sv. Ivana Lateranskoga,
1644-1650.

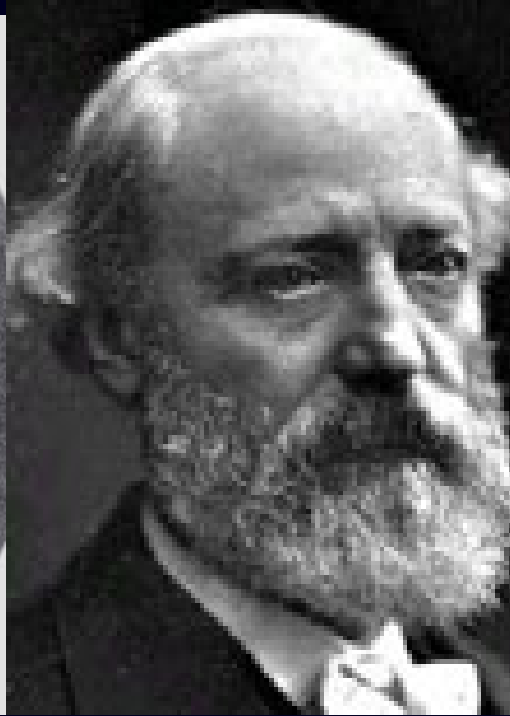

Rafaele Stern i Giuseppe Valadier, Titov slavoluk, 1817.-23.

Teoretičari i glavni predstavnici stilskega restauriranja

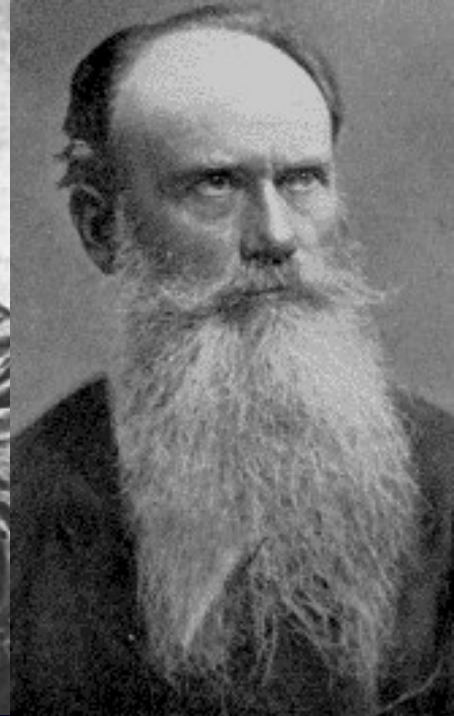
Antoine Chrysostôme
Quatremère de Quincy
(1755.-1849.)

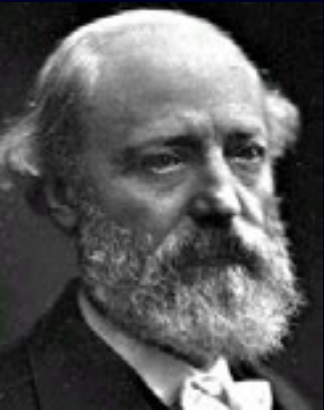
Eugène Emmanuel
Viollet-Le-Duc
(1814.- 1879.)

George Gilbert Scott
(1811.-1878.)

Friedrich von Schmidt
(1825.- 1891.)

Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc,
Pariz, katedrala Notre Dame, 1843.-1864.

Katedrala u Kölnu

Sulpiz
Boisserée
(1783-1854.)

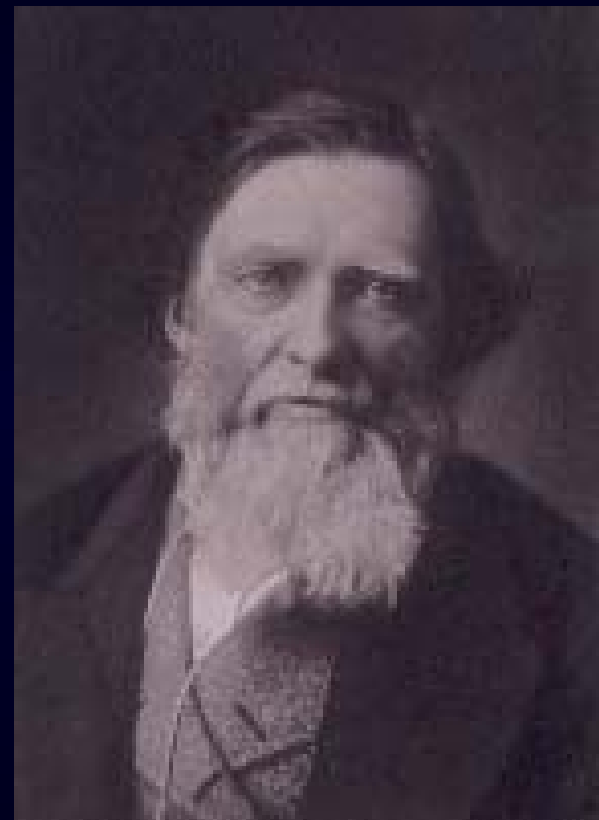
Karl
Friedrich
Schinkel
(1781-1841.)

Ernst
Friedrich
Zwirner
(1802-1861.)

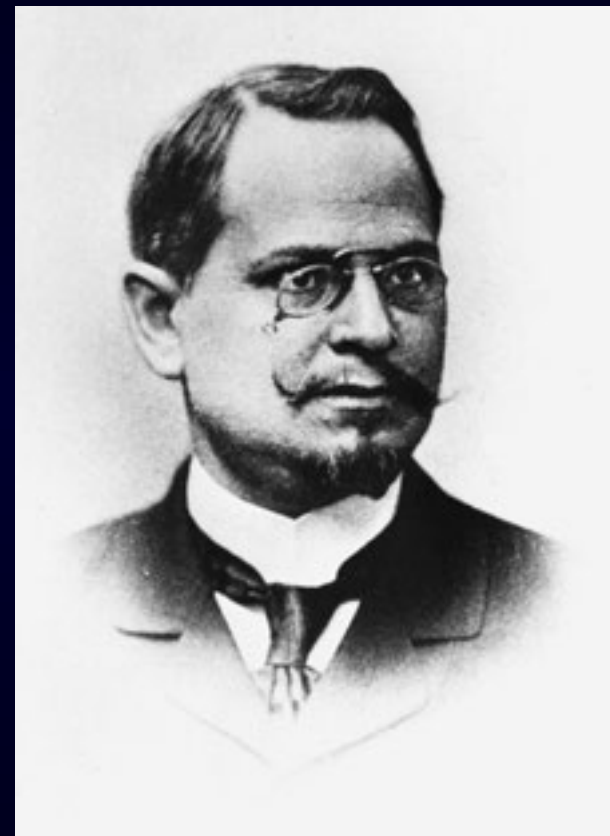
Teoretičari konzervatorskog pokreta

John Ruskin
(1819.- 1900.)

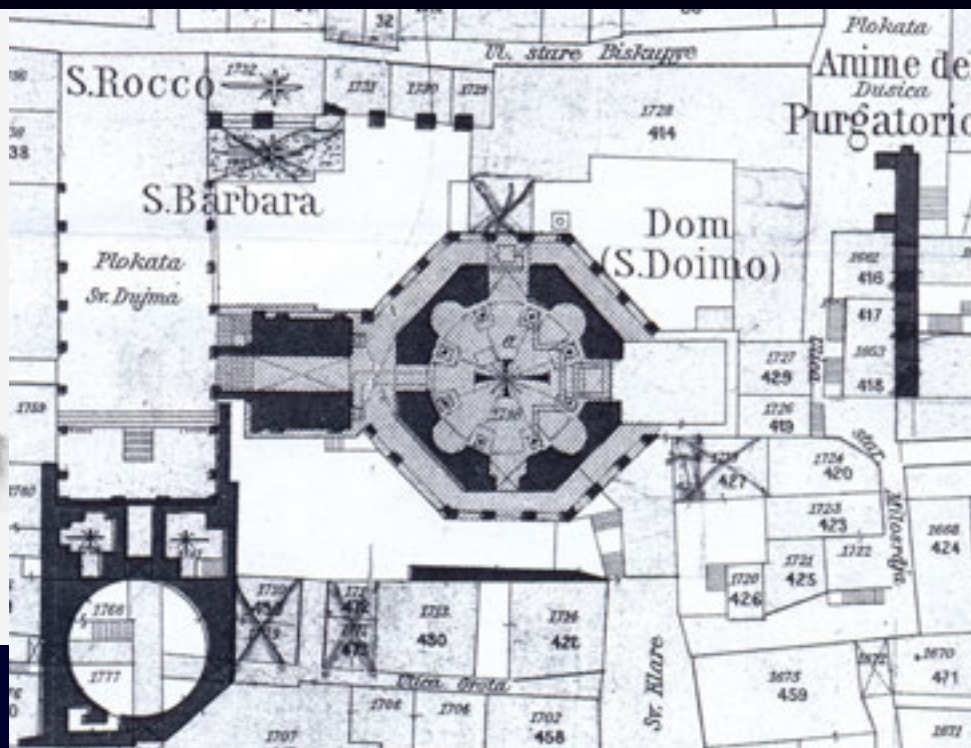
Camillo Boito
(1830.- 1914.)

Alois Riegl
(1858.-1905.)

Alois Riegl
(1858-1905)

Max Dvořák
(1874-1921)

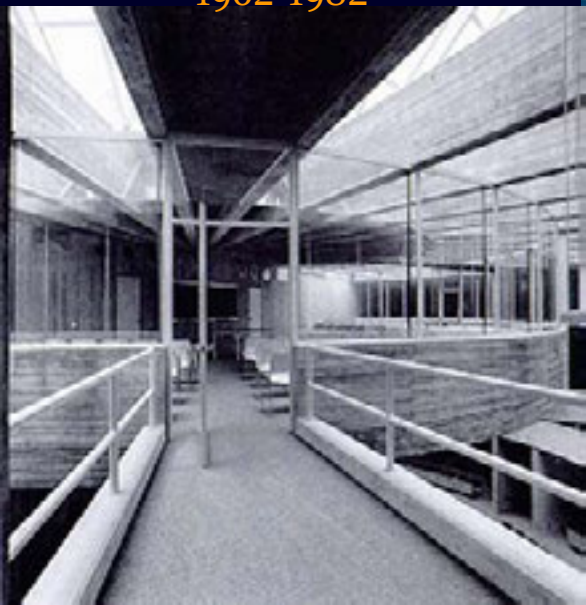

Dürnstein u kulturnom krajoliku Wachau, Donja Austrija,
pod brigom konzervatora od 1905.

Giancarlo de Carlo:
Urbino, Italija,
Interpolacija bloka
Pedagoškog fakulteta
1962-1982

Internacionaliziranje zaštite kulturne baštine

1931. ATENSKA POVELJA

1945. UNESCO (Pariz)

1946. ICOM (Pariz)

1954. HAŠKA KONVENCIJA

1959. ICCROM (Rim)

1964. MLETAČKA POVELJA

1965. ICOMOS (Pariz)

1972. KONVENCIJA O SVJETSKOJ BAŠTINI

1975. AMSTERDAMSKA DEKLARACIJA

1994. KONFERENCIJA O AUTENTIČNOSTI U NARI

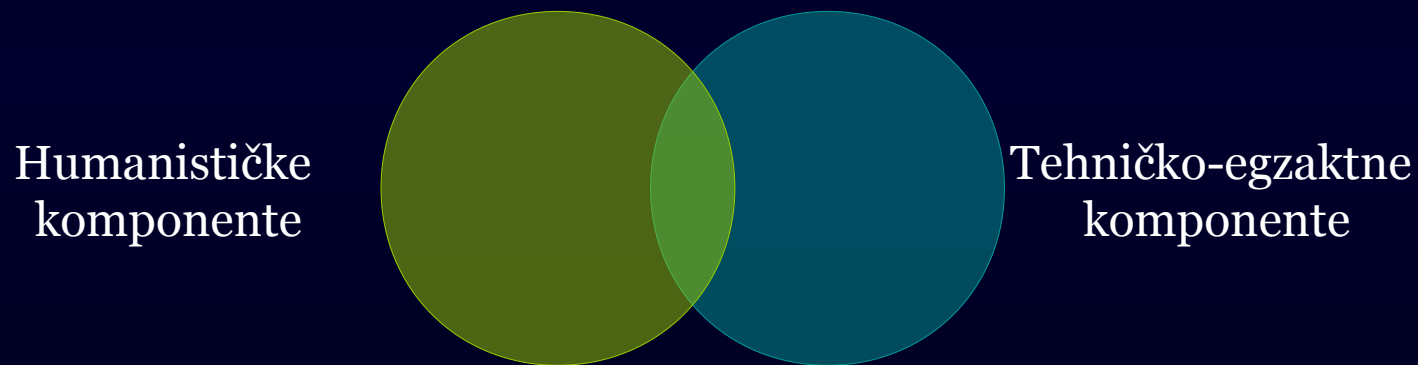

ZAŠTITA KULTURNE BAŠTINE (Konzervatorsko-restauratorska djelatnost)

- sprečavanje propadanja kulturnih dobara.
- proces čuvanja njihovih materijala i svojstava.

Struka koja se bavi popisivanjem, dokumentiranjem, sustavnim sređivanjem, restauriranjem i znanstvenom obradom umjetničke i kulturne baštine te brine o njenom održavanju poduzimajući potrebne mjere i zahvate na ugroženim predmetima i objektima.

Suvremena konzervatorsko-restauratorska djelatnost

CILJ: Čuvanje materijala i svojstava kulturnog dobra.
Zaštita, sprečavanje propadanja, oštećenja, razaranja,
sprečavanje nasilnog izdvajanja iz prirodnog i povijesnog
okruženja te da se ispravnim predstavljanjem učini
pristupačnim javnosti.

Vrijednosti, uporabe i značenja kulturnih dobara

Vrijednosti spomenika
prema Aloisu Rieglu
(*Der moderne Denkmalkultus*, 1903.):

1. Komemorativne vrijednosti:

starosna vrijednost

povijesna vrijednost

namjerna komemorativna vrijednost

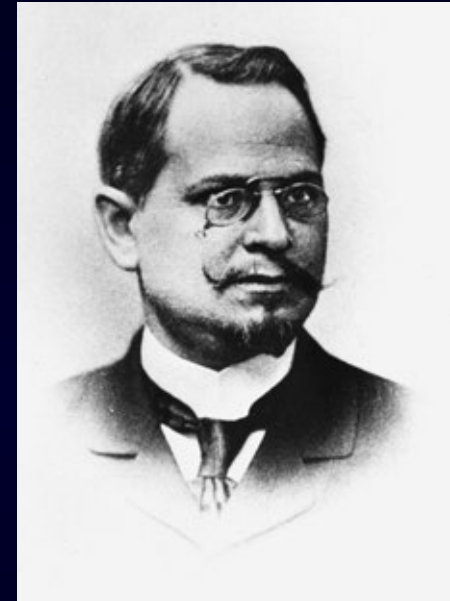
2. Trenutačne vrijednosti:

uporabna vrijednost

umjetnička vrijednost:

a) vrijednost noviteta

b) relativna umjetnička vrijednost

Alois Riegl
(1858.-1905.)

Vrijednosti sadržane u kulturnom dobru prema Bernardu M. Feildenu (*Conservation of Historic Buildings*, 1982.)

1. Kulturne vrijednosti:

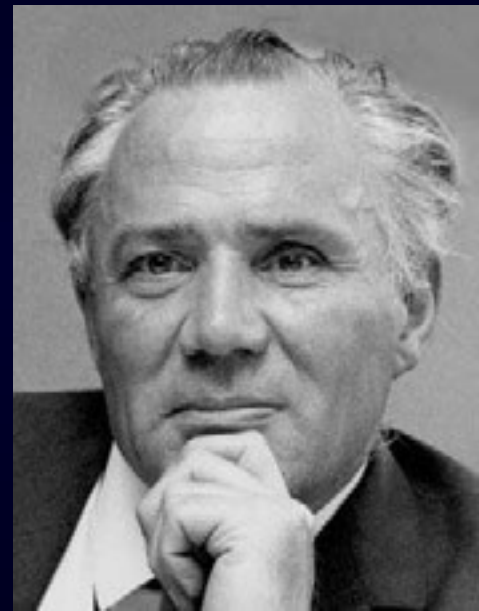
- dokumentarna vrijednost
- povijesna vrijednost
- arheološka i starosna vrijednost
- estetska vrijednost
- arhitektonske vrijednosti
- vrijednosti u slici grada
- ekološke vrijednosti i vrijednosti u krajoliku

2. Upotrebne vrijednosti:

- namjenska (funkcionalna) vrijednost
- gospodarska (ekonomska) vrijednost
- društvena (socijalna) vrijednost
- politička vrijednost

3. Emotivne vrijednosti:

- Čuđenje, radoznalost
- Identificiranje – identitet
- Kontinuitet

Bernard M. Feilden
(1919.-2008.)

Značenja i simbolička jakost prema Salvadoru Muñoz-Viñasu (*Contemporary Theory of Conservation*, 2005.)

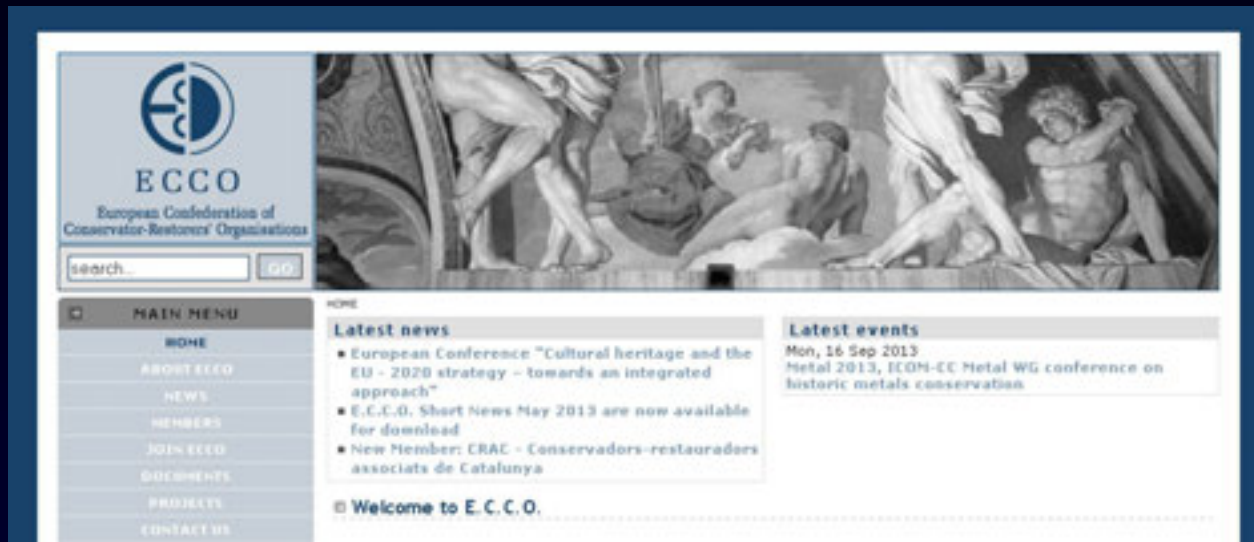
Salvador Muñoz-Viñas
(*1963)

Značenja

- (a) Društveni značaj
 - (a.1) značenje unutar visoke kulture
 - (a.2) značenje za grupnu identifikaciju
 - (a.3) ideološko značenje
- (b) Sentimentalni značaj

Simbolička jakost predmeta/objekta:

- (a) Simbolička jakost nadilazi materijalnu funkciju
- (b) Simboli privatnog ili sentimentalnog značaja; značenja unutar visoke kulture, grupne identifikacije ili ideologije (a koja su često drukčija od izvornog značenja); značenje za povijesne discipline
- (c) Simboli koji funkcioniraju kroz sinegdohalni (*pars pro toto*) ili metonimijski mehanizam (*logičko dodirivanje ili povezanost u prostoru ili vremenu*)

SMJERNICE STRUKE

Europske konfederacije konzervatorsko-restauratorskih organizacija

1984.

<http://www.ecco-eu.org/about-e.c.c.o./professional-guidelines.html>

Pripremni postupci

- Izrada inventara kulturnih dobara zemlje, njihovo kategoriziranje te grafičko i opisno dokumentiranje.
- Potrebno je proučiti arhivske dokumente o pojedinom kulturnom dobru, znanstvene studije, ponekad i usmene tradicije.

- **TEMELJNA ZADAĆA** konzervatora-restauratora je očuvanje kulturnog dobra na blagodat sadašnjeg i budućih naraštaja.
- Pridonosi razumijevanju spram **estetske, povijesne i fizičke cjelovitosti** kulturnog dobra.

Konzervator-restaurator je odgovoran za provedbu:

- dijagnostičkog istraživanja
- zahvata na kulturnom dobru
- dokumentiranje svih postupaka

- Izradu konzervatorsko-restauratorskog programa ili izvještaja.
- Pružanje savjeta i tehničke pomoći u svrhu konzerviranja i restauriranja.
- Pripremu tehničkih izvještaja isključujući svaki sud o tržišnoj vrijednosti.
- Provedbu istraživanja vezanog za konzerviranje i restauriranje.
- Širenje informacija dobivenih proučavanjem, tretmanom ili istraživanjem.
- Promoviranje dubljeg razumijevanja konzerviranja i restauriranja.

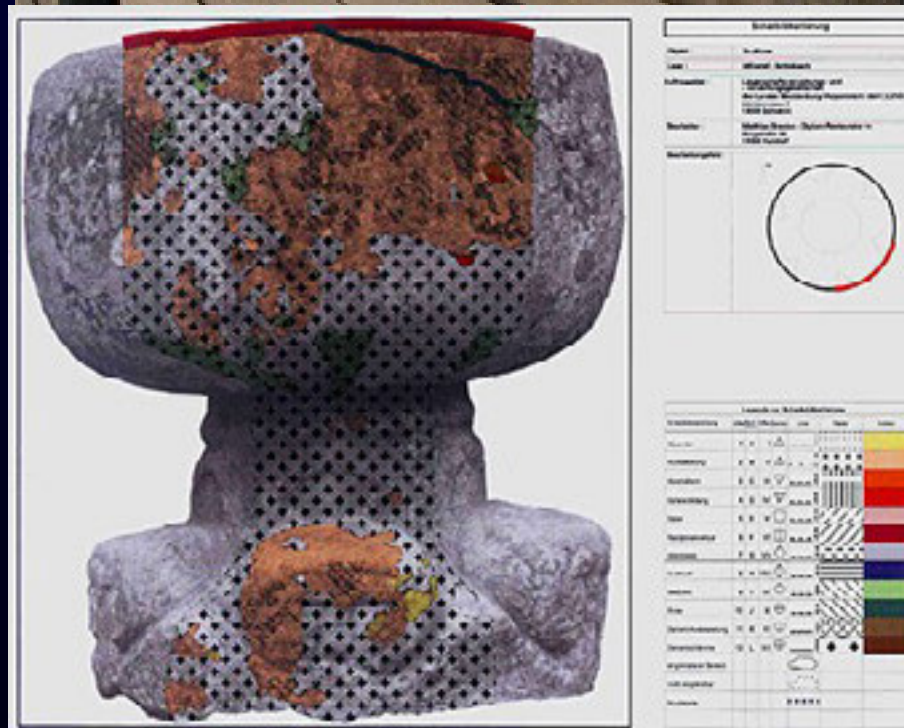
Konzervator-restaurator nije ni umjetnik niti obrtnik, ne bavi se izradom novih ili održavanjem predmeta u funkciji već **očuvanjem kulturnog dobra**.

Teorijska i praktična naobrazba: na razini sveučilišta ili ekvivalent tome.

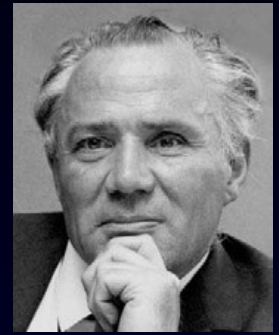
Dijagnostičko istraživanje

Sastoji se od određivanja:

- sastava i stanja kulturnog dobra
- identificiranje rasprostranjenosti i prirode promjena
- procjene uzroka propadanja
- određivanja tipa i opsega potrebnog tretmana.
- Uključuje i proučavanje dokumentacije.

Preventivno konzerviranje (indirektno konzerviranje)

Bernard M. Feilden
(1919.-2008.)

Posredne aktivnosti u svrhu **usporavanja propadanja i sprečavanja oštećenja** osiguravanjem optimalnih uvjeta za očuvanje kulturnog dobra.

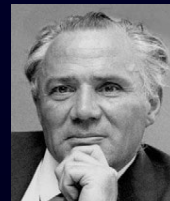
Pravilno rukovanje, uporaba, čuvanje u čuvaonici, izlaganje.

Konzerviranje (konsolidiranje, direktno konzerviranje)

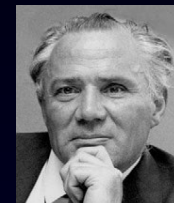
Neposredno djelovanje na kulturnom dobru **radi usporavanja daljnjeg propadanja**.

Fizičko dodavanje ili primjena veznih ili potpornih materijala **u stvarno tkivo kulturnog dobra** u cilju da se osigura njegova **neprekinuta trajnost** ili strukturalna cjelovitost.

Bernard M. Feilden
(1919.-2008.)

Restauriranje

Bernard M. Feilden
(1919.-2008.)

Izravne aktivnosti na kulturnom dobru koje propada ili je oštećeno **s ciljem** olakšavanja razumijevanja kulturnog dobra poštujući njegovu estetsku, povijesnu i fizičku cjelovitost.

- Obnova izvornog pojma i čitljivost izvornog objekta.
- Poštivanje izvornog materijala, arheoloških podataka, izvornog nacrtu i autentičnih dokumenata.
- Usklađenost dodataka s cjelinom i njihova jasna razlučivost.

Katkada je potrebno reproduciranje (kopiranje) u svrhu zaštite originala.

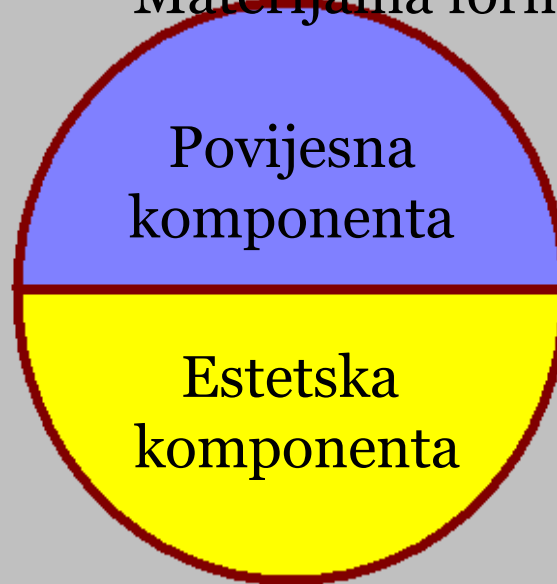
Cesare Brandi, **Teorija restauriranja**, 1963.
Restauriranje je obnova **funkcije** nekog proizvoda
ljudske djelatnosti.

- **Industrijski proizvodi:** ponovna uspostava funkcije i funkcionalnosti osobina proizvoda.
- **Umjetnička djela:** primarno je respektiranje umjetničkog djela kao umjetničkog djela, a ponovna uspostava funkcionalnih osobina sporedna.
Umjetničko djelo uvjetuje restauriranje.

Materijalna forma

Povijesna
komponenta

Estetska
komponenta

Prenošenje u
budućnost

Cesare Brandi
(1906.-1988.)
Teorija
restauriranja,
1963.

- Restauriranje je **metodološki trenutak** u kojem se umjetničko djelo **ocjenjuje u svojoj materijalnoj formi i u svom povijesnom i estetskom dualitetu**, sa **svrhom** da ih se **prenese u budućnost**.

- **Restauriranje** ima za cilj ponovnu **uspostavu** potencijalnog **jedinstva umjetničkog djela** bez pravljenja umjetničkih ili povijesnih krivotvorina, **bez brisanja tragova** koje je protok vremena ostavio na spomeniku.
- Restauriranje- **povijesni događaj**- dio prijenosa umjetničkog djela u budućnost.
- **Estetski zahtjevi** imaju **prednost**.

Esencija umjetničkog djela je da je umjetničko djelo, povijesni događaji su sekundarni.

- Kad god je promijenjeno, neprirodno nagrđeno, prezatamnjeno ili djelomično sakriveno dodacima- treba ukloniti promjene.
- Svako bi restauriranje trebalo olakšati buduća restauriranja.

- Konzervira se i restaurira samo materijalnu formu djela- područje na kojem se manifestira prikaz. Sve radnje imaju cilj što duže trajnosti materijalne forme.
- Sloboda djelovanja na nosivim strukturama- gdje se ne narušava figurativni dio prikaza.

- Upotreba identičnih materijala i umjetne patine prihvatljiva je dok se restaurira, a ne rekonstruirati.

Lacunae - neopravdani
bolni prekidi, figura
kojoj je slikani, kipareni
ili
arhitektonski prikaz
pozadina.

- Intervencija prepoznatljiva iz bližeg očišta mora se ograničiti na naznake **sadržane u fragmentima** ili koje se mogu obnoviti iz pouzdanih **izvora o originalu**.

Suvremene metode dijagnostike te dokumentiranje povećavaju mogućnost intervencije u estetsku komponentu.

RTG-snimka

IC-reflektografija

Salvador Muñoz-Viñas,
Suvremena teorija restauriranja
(*Contemporary Theory of Conservation*),
2005.

Salvador Muñoz-Viñas
(*1963)

Suvremena teorija restauriranja se poziva na *zdravi razum*, blage odluke i suptilne zahvate.

Nju se primarno ne prosuđuje prema doprinosu ljudskom znanju već prema vrijednostima i značenjima koje predmet ima za ljude.

Suvremena etika od onih koji donose odluke traži da razmotre *različita značenja* koja predmet ima te da odluče ne samo koje će značenje prevladati već da ih pokušaju kombinirati *kako bi se zadovoljilo što više stajališta*.

Načelo održivosti: pri odlukama treba uzeti u obzir buduće korisnike.
(To podrazumijeva ispravno shvaćena načela reverzibilnosti i minimalne intervencije).

Lansdowne Herakles, Getty Museum
 Reintegriranje Carla Albacinija iz 1792.
 uklonjeno 1976. i zamijenjeno novim
 dijelovima od umjetnih materijala.
 - uklanjanje povijesnih slojeva

Gvatemala,
 zadržavanje alteriranih slika
 zbog identifikacije *Indiosa* sa svetačkim
 likovima *tamne puti*.

(prema: Helmut Ruhemann, *The Cleaning of Paintings. Problems and Potentialities*, 1982.)

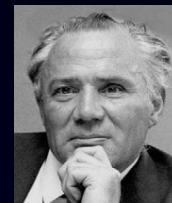
**-drukčija percepcija i pogled na
 pitanje autentičnosti**

Salvador Muñoz-Viñas
 (*1963)

ETIČKI STANDARDI

Etički standardi (prema Feildenu)

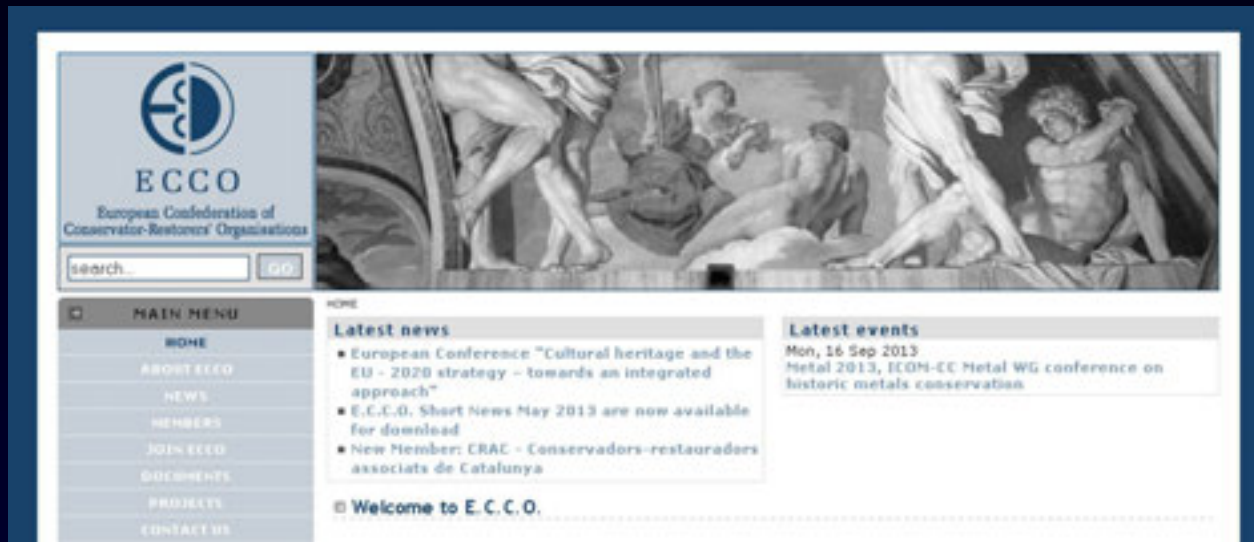

Bernard M. Feilden
(1919.-2008.)

1. Stanje predmeta, sve metode i materijale dokumentirati.
2. Povijesne dokaze u potpunosti zabilježiti, ne ih uništiti, krivotvoriti ili ukloniti.
3. Smiju se obavljati samo najpotrebnije intervencije.
4. Poštivati estetsku, povijesnu i fizičku cjelovitost kulturnog dobra.

Izvoditelj intervencija mora biti kompetentan, a intervencije u kulturno dobro:

- ako je moguće povratne (reverzibilne), ako ne- barem ne štetno djelovati na buduću intervenciju
- takve da omogućuju pristup svakom dokaznom materijalu ugrađenom u predmet
- trebaju dopustiti maksimalnu količinu postojećeg materijala
- usklađene u boji, tonu, teksturi, obliku i mjerilu; ako su dodaci potrebni – trebaju biti manje zamjetljivi od izvornog materijala, a treba ih se moći i identificirati

ETIČKI KODEKS STRUKE

Europske konfederacije konzervatorsko-restauratorskih organizacija

1984.

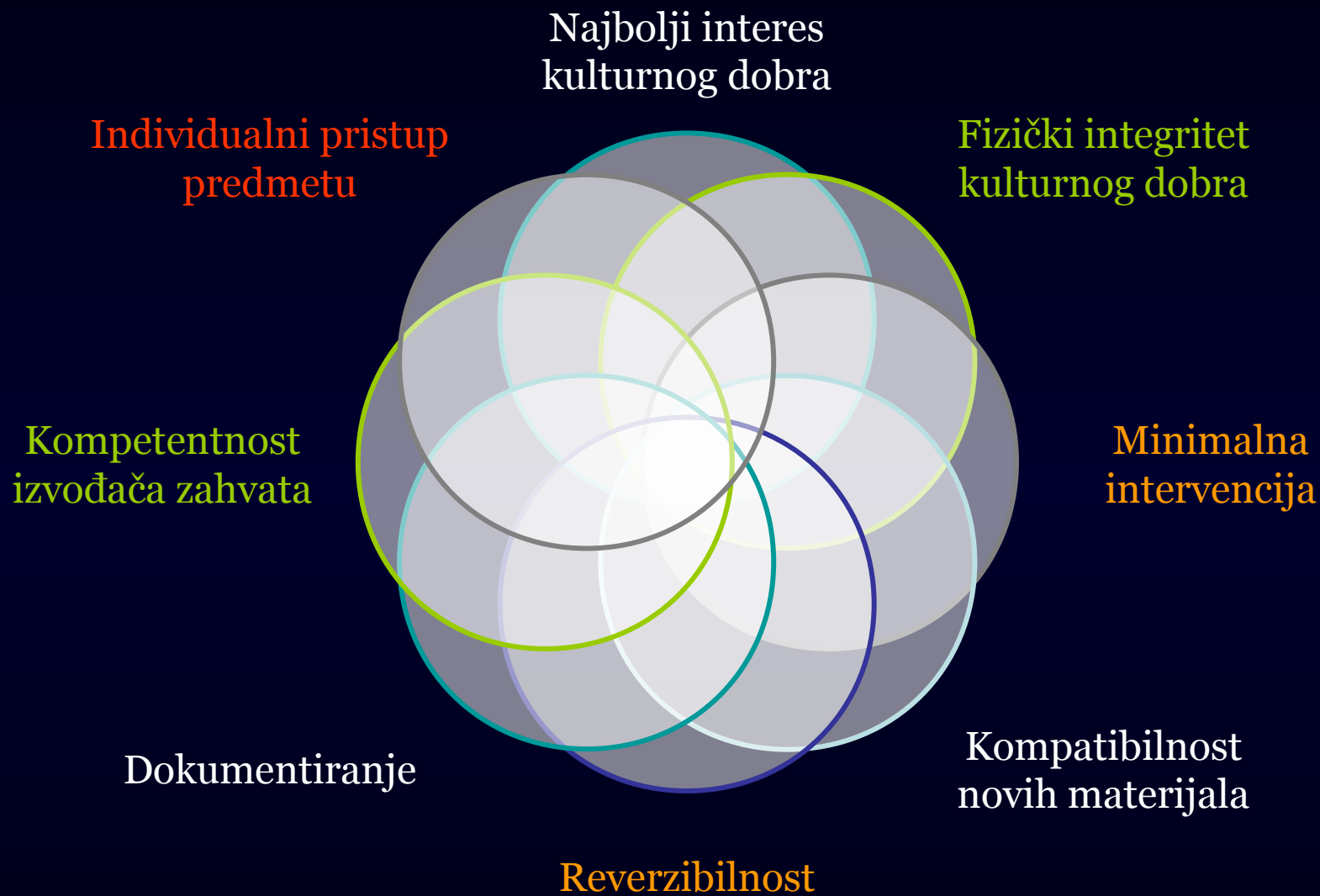
<http://www.ecco-eu.org/about-e.c.c.o./professional-guidelines.html>

OBVEZE SPRAM KULTURNOG DOBRA

- Poštivati estetsku i povijesnu važnost i fizički integritet.
- Uvažiti zahtjeve društvene uporabe.
- Djelovati u skladu s najvišim standardima bez obzira na mišljenje o tržišnoj vrijednosti predmeta.
- Prvo računati na sve aspekte preventivnog konzerviranja.
- Zahvat svesti na neophodno.
- Koristiti samo one proizvode, materijale i postupke koji neće štetiti kulturnom dobru, okolišu ili ljudima.
- Postupci i materijali ne bi smjeli interferirati s budućim istraživanjem, tretmanom ili analizom.
- Kompatibilnost novih materijala s materijalima kulturnog dobra.
- Što lakše i cjelovitije reverzibilni.

- Dokumentacija **treba sadržavati**: bilješke o dijagnostičkim istraživanjima, konzerviranju i restauratorskim intervencijama (itd.). Ona postaje dijelom kulturnog dobra i mora biti dostupna.
- Konzervator-restaurator **smije poduzimati samo one poslove za koje je kompetentan** te treba obogaćivati svoje znanje i vještine stalnim i ciljanim unapređenjem profesionalnog rada.

- Konzervator-restaurator ne smije počinjati niti nastavljati tretman koji nije u najboljem interesu po kulturno dobro.
- Konzultiranje s povjesničarima ili prirodoslovcima-razmjena svih informacija.
- Pri ugroženosti kulturnog dobra- treba pružiti svu moguću pomoć bez obzira na užu specijalnost.
- Ne uklanjati materijal s kulturnog dobra - osim ako je prijeko potrebno radi očuvanja ili u neskladu s povijesnom ili estetskom vrijednošću. Uklonjene materijale konzervirati, postupak cjelovito dokumentirati.
- Kad je društvena uporaba nekompatibilna s očuvanjem-izrada replike, preporučiti prikladne postupke repliciranja.

Salvador Muñoz-Viñas
(*1963)

Preporuke za čitanje

1. Bernard M. FEILDEN, *Uvod u konzerviranje kulturnog nasljeđa*, Društvo konzervatora Hrvatske, Zagreb 1981.
2. Tomislav MARASOVIĆ, *Zaštita graditeljskog nasljeđa – Povijesni pregled s izborom tekstova i dokumenata*, Društvo konzervatora Hrvatske – Zagreb; Zagreb – Split, 1983.
3. Ivo MAROEVIĆ, *Sadašnjost baštine*, DPUSRH, Zagreb, 1986.
4. Jukka JOKILEHTO, *A History of Architectural Conservation*, Butterworth-Heinemann, Oxford, 1999.
5. Denis VOKIĆ, (prev. i prir.), *Konzervirati ili restaurirati: od dva suprotstavljena koncepta do jedinstvenog*, Kolo 1/2001., str. 369.-437.
6. Salvador MUÑOZ-VIÑAS, *Contemporary Theory of Conservation*, Elsevier Butterworth Heinemann, Oxford, 2005.
7. Marko ŠPIKIĆ (prir.), *Anatomija povijesnog spomenika*, IPU, Zagreb, 2006.

Poticaji za razmišljanje

1. Je li konzervatorsko-restauratorska djelatnost potraga za istinom ili suvremena recepcija povijesnog predmeta ili objekta?
2. Je li predmet kojega se restaurira utilitaran ili umjetničko djelo?
3. Hoće li biti izložen u spremištu, muzeju ili nekom drugom javnom mjestu?
4. Za koga se konzervira/restaurira: znanstvenu zajednicu ili širu javnost?

Hvala na pažnji!

ETIČKI PRISTUP UMJETNINAMA OD TEKSTILA

Zagreb, Muzej Mimara, 23.-25. 10. 2013.